

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

У статті розглянуто інноваційні підходи, використання яких буде сприяти суттєвому підвищенню якості підготовки фахівців у вищих навчальних закладах країни. Приділено увагу чинникам організаційного, методичного та інформаційного характеру.

In this article some innovation approaches are considered the use of which will help to improve essentially the quality of preparation of specialists in higher educational establishments of the country. Much attention is paid to the factors of organizational, methodological and informational character.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна система освіти в Україні знаходиться під тиском зростаючого обсягу вимог з боку держави та суспільства, європейської спільноти вищих навчальних закладів, до якої прямує наша країна, відносно кількості, інтенсивності та якості підготовки фахівців різних професій та рівнів кваліфікації. Ефективний навчальний процес на сьогодні вже неможливо уявити без використання інформаційних технологій, що базуються на сучасних технічних засобах. З їх допомогою ми отримуємо можливість повніше та глибше засвоювати як базові, так і професійні знання за рахунок імітації реальних умов. Мета застосування комп'ютерних навчальних систем – розв'язати протиріччя між зростаючим обсягом навчальної інформації та обмеженим строком навчання, між масовістю та індивідуальністю, а також створити умови для якісної фундаментальної підготовки фахівців. Тому в українській освітній сфері, особливо у вищих навчальних закладах, спостерігається зацікавленість до використання новацій у навчальному процесі. Але разом з цим недостатність фінансування реформ системи освіти призвела до істотного відставання української вищої школи від західних вишів у сфері інформатизації освіти. Для нашої системи освіти важливо використати принцип розумної обережності при проведенні реформ у цій сфері. Його використання не дозволить вищій школі переорієнтуватися на методи та форми навчання, що приносять значний прибуток за рахунок збільшення кількості студентів, але не забезпечують якість навчального процесу. Вочевидь, значну частину знань і досвіду можна здобути виключно на основі вербальних контактів студентів і викладачів. Крім того, деякі українські виші витрачають фінансові ресурси на впровадження новацій, не враховуючи реальну економічну вигоду від таких вкладень. У більшості випадків даний факт є наслідком відсутності системи управління елементами інноваційної освітньої системи та без урахування комплексності навчальної програми, єдності інформаційного простору вищого навчального закладу. Між тим, управління та координація дій між елементами інноваційної освітньої системи є одним з найважливіших аспектів процесів впровадження нових технологій та інформатизації діяльності вищого навчального закладу.

ВУЗ – це провідник нововведень, який повинен забезпечити комплексний і випереджуючий розвиток новацій, оскільки він не тільки розповсюджує та використовує знання, але й створює та збільшує їх. ВНЗ, який не використовує новітні технології у своїй діяльності, не може бути конкурентоспроможним. Адже кожна з новацій потребує специфічних знань і вмінь, інвестиційної підтримки. Немає ізольованих інновацій, тому ефективність їхнього впровадження визначається тим, що вони використовуються комплексно, у системі.

Дослідження інноваційних процесів у системі освіти актуальне, тому що інновації не тільки підвищують якість підготовки конкурентоспроможного на ринку праці випускника, але й формують креативний стиль діяльності майбутнього фахівця.

З переходом до економіки знань, розвитком інформаційних технологій особливого значення набувають творчі здібності людини, що задіяна у виробничій діяльності. Зараз переваги високорозвиненої країни визначаються станом інформаційних ресурсів і системи освіти. Тому на сьогодні джерело забезпечення стійкого економічного зростання країни – реформування системи вищої освіти, підвищення її якості, впровадження нових технологій в освітянській сфері.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Методологічні аспекти управління інноваціями в системі вищої освіти досліджувалися такими відомими вченими, як: О.О. Воронін, Т.В. Габай, В.В. Глухов, О.П. Єфремов, Л.Г. Єфремов, В.М. Зуєв, В.Г. Кінельов, Є.Б. Куркін, О.П. Лунев, А.Я. Савельєв, В.А. Садовничий, А.Н. Тіхонов, В.М. Філіппов, О.І. Амоша, Ю.Г. Лисенко.

Особливості та проблеми управління інноваціями в системі вищої освіти, пов'язані з результатами науково-технічного прогресу та виявлені науковими попередниками, можна стисло сформулювати таким чином:

- колосальна, постійно зростаюча номенклатура нових видів і стандартів освітніх послуг;
- постійне зростання ролі інформаційних та інтелектуальних ресурсів (програм та навчальних планів), що супроводжують освітні послуги та мають самостійне інноваційне значення;
- постійне підвищення стандартів якості при підготовці фахівців і відборі професорсько-викладацького складу;
- поява нових видів інноваційних методів, форм і систем управління ВНЗ, які сприяють посиленню його конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг;
- зміна фізичних меж економічних систем освіти, глобалізація та міжнародна стандартизація програм вищої професійної освіти (ВПО), міжвузівський обмін досвідом, студентами та викладачами.

У наукових і прикладних працях досліджено багато аспектів управління інноваціями в системі ВПО. Досліджуються питання інноваційних змін навчального плану та впровадження нових технологій управління навчальним процесом, що розкривають особливості обліку навантажень і відповідальності, як у роботі кафедр і професорсько-викладацького складу, так і в залученні слухачів, їхньої інтеграції в процес навчання. Окремим блоком впровадження інноваційних технологій і методів управління як в системі ВПО, так і в окремих ВНЗ є питання глобалізації інформації та формування єдиної бази даних, заснованої на інформаційних та інтернет-технологіях.

Дослідження ресурсних потоків ВПО і ВНЗ, визначення можливого контингенту слухачів, термінів їхньої підготовки, затребуваності даної спеціальності та можливості працевлаштування – це організаційні завдання, що сприяють становленню системи управління якістю освітніх послуг з урахуванням їхньої ринкової потреби.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, питання формування системи управління інноваціями та узгодження дій між елементами інноваційної освітньої системи, орієнтованої на структуру економіки та ринкові методи господарювання, що склалися на сьогодні, недостатньо розроблені.

Формулювання цілей статті. Дане дослідження є спробою показати перспективність та проблеми щодо формування системи управління інноваціями у вищій школі; показати, що саме скоординоване управління елементами сучасної інноваційної освітньої системи (економічні, технологічні, організаційні та педагогічні інновації) сприятиме підвищенню якості освітніх послуг; виявити пріоритети сучасної інноваційної освітньої системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Доцільність переходу до стратегії інноваційного розвитку є загальноосвітньою проблемою, яка пов'язана з висуненням науково-

технічної інформації в низку провідних чинників та найважливіших господарських ресурсів, від ефективного використання яких цілковито залежить роль країни у всесвітньо-господарському розподілі праці.

На наш погляд, основними складовими сучасної інноваційної освітньої системи можна назвати:

- 1) економічні інновації:
 - диверсифікація джерел фінансування освіти;
 - податкове стимулювання інвестицій в освіту;
 - нові механізми оплати праці у сфері освіти;
 - механізм економії від масштабів освітньої діяльності.
- 2) організаційні інновації:
 - нові організаційні структури та інституційні форми (відкриті, віртуальні університети, інститути дистанційного навчання і т.д.) у сфері освіти;
 - нові механізми організації навчального процесу.
- 3) педагогічні інновації:
 - нові педагогічні методи і прийоми;
 - нове освітнє середовище;
 - структурні зміни в педагогічній системі;
 - новий стиль роботи викладачів.
- 4) технологічні інновації:
 - нові освітні технології на основі використання комп'ютерних і телекомунікаційних систем – мультимедіа, гіпертекстові, інтерактивні технології, кейс-технології і так далі;
 - нові інформаційно-аналітичні технології з навчальними програмами,

Володіючи унікальним інноваційним потенціалом, вища школа повинна стати рушійною силою переходу країни на інноваційний шлях розвитку та формування інноваційної культури. У зв'язку з цим необхідно забезпечити відповідність завдань, що вирішуються різними компонентами інноваційної освітньої системи, скоординувати спільну діяльність для вирішення всього комплексу завдань, а також провести оцінку освітніх потреб студентів і зорієнтувати весь навчальний процес на якнайповніше задоволення цих потреб. Сутність інноваційної освіти можна визначити фразою: «Не наздоганяти минуле, а створювати майбутнє».

У кращих своїх зразках інноваційна освіта орієнтується не стільки на передачу знань, які постійно застарівають, скільки на оволодіння базовими компетенціями, що дозволяють потім, в міру необхідності, набувати нових знань і вмінь. Освіта стає максимально відкритою для кожної людини, спираючись на її реальні потреби та здібності в навчанні. Відбувається зміна методів навчання. Все частіше першочергова роль в організації навчального процесу передається від планово-управлінського до ринкового способу, що визначається потребами замовника-студента.

У нашій державі інноваційна активність у більшості сфер діяльності протягом тривалого часу залишається на досить низькому рівні. На таке становище звертають увагу численні фахівці, вчені, державні діячі [1,с.9]. Не в кращому стані, з точки зору формування стратегії підготовки кадрів, яка б повною мірою відповідала моделі економічного розвитку з новими якістьми інноваційного процесу, знаходиться і вища школа. Прикладом такого положення може, зокрема, служити невиконання затвердженого у 2007 році спеціального плану дій щодо визначення принципів і завдань Болонського процесу в Україні. Безліч дат і термінів, зазначених у цьому плані, „попливли”. За даними Лондонської інвентаризації, яка проводиться раз на два роки, за виконанням вимог Болонського процесу Україна в 2007 році посідала 35 місце серед 48 його країн-учасниць [2,с.3]. Так, наприклад, залишається відкритим питання оптимізації кількості вищих навчальних закладів, підпорядкування всієї мережі ВНЗ одному органу державного управління, яким є Міністерство освіти і науки України.

Інноваційним підходом в удосконаленні організаційних форм підготовки фахівців можна вважати напрямок, який започаткували окремі вищі заклади Російської Федерації, зокрема, у Ростові-на-Дону [3]. Між іншим, в Російській Федерації, активно ведеться пошук нових організаційних форм підготовки фахівців. Зокрема, інноваційним можна вважати створення на вимогу Міністерства освіти в Ростовській області Південного федерального університету. До його складу ввійшли чотири різних державних ВНЗ. Започатковуються й інші напрямки інтеграції вищих навчальних закладів. Так, на Півдні Росії в один холдинг з особистої ініціативи об'єдналися ВНЗ п'яти суб'єктів Півдня Росії. Кожен з них зберігає повну юридичну самостійність. Спілкування між ВНЗ – членами холдингу – відбувається на ресурсному рівні. Зокрема, створюється спільний освітянський, інформаційний простір ВНЗ Півдня Росії. При цьому об'єднуються ресурси як на просування інноваційних ідей і впровадження нових методик освіти, так і на проведення солідних наукових та студентських конференцій, видання спільного наукового журналу, в якому друкуються вчені всіх п'яти ВНЗ, створення електронної бібліотеки [4, с.11].

Ефективність навчання на базі нових технологій, коли воно здійснюється окремими викладачами в деяких навчальних програмах в рамках організаційної системи, характерної для традиційної освіти, як показує досвід, виявляється низькою. Адже таке навчання вимагає великих додаткових витрат на створення нової технологічної основи навчального процесу. Для того щоб ці витрати були виправдані та призвели до кількісного та якісного зростання результату, необхідно розробляти й поширювати організаційні новації у сфері освіти. Якщо нові технології застосовуються в старих організаційних структурах, то цей процес зустрічається з великими перешкодами і складнощами, до яких можна віднести такі:

- нестача часу у викладачів для розробки курсів на базі нових технологій;
- нестача навчально-допоміжного персоналу;
- нестача часу для оцінки можливостей нових технологій у навчанні й переробки навчальних курсів;
- нестача готових навчальних матеріалів на базі нових технологій;
- нестача персоналу для здійснення допомоги студентам для роботи з комп'ютерами;
- нестача відповідним чином обладнаних комп'ютерних аудиторій;
- недостатньо налагоджено навчання викладачів з використання інновацій у навчальному процесі;
- недоопрацьована організація заохочення роботи викладачів щодо впровадження нових технологій у навчальний процес і визнання, вираженого в просуванні по службі.

Інертність організації навчання, слабке засвоєння та розповсюдження організаційних інновацій у сфері освіти – основна перешкода застосування нових технологій у навчальному процесі. Розробка організованих інновацій та їхня активна реалізація, проведення політики в області застосування нових технологій в освіті – основний шлях підвищення ефективності навчання.

Одним з негативних явищ у житті ВНЗ стало різке зниження рівня доступності навчально-методичної та наукової літератури для студентів та викладачів. В умовах становлення ринкових відносин повністю змінилась структура літератури, що видається, на фоні колосального зростання цін на книги. Якщо раніше придбання книги з будь-якої наукової області не складало проблеми, то зараз лише ряд галузей науки знаходять шлях до видання. Особливо це стосується фундаментальних галузей науки (підручники, наукові праці). Це явище негативно вплинуло на формування бібліотечного фонду. І ВНЗ, добре усвідомлюючи значення бібліотек у системі ВО, змушені були шукати альтернативні способи забезпечення студентів літературою. На сьогодні питання забезпечення студентів сучасними підручниками з дисциплін, що вивчаються, залишається невирішеним. Тому ВНЗ працюють над створенням електронних бібліотек, а також нових технологій навчання, метою впровадження яких є лише доповнення отриманих знань матеріалами книг.

У результаті різкого скорочення наукових робіт, що проводяться на кафедрах, значно зменшилося залучення до наукової та практичної роботи студентів. Якщо формально кількість робіт незначно зменшилося, то середній рівень якості проведення досліджень помітно знизився, що впливає на якість підготовки фахівців. Хоча ці проблеми вуз може вирішити самостійно, використовуючи систему грантів та інших механізмів стимулювання інноваційних науково-дослідних робіт.

Частково втрачені традиції в підготовці елітарної частини студентів, зорієнтованої на продовження роботи у ВНЗ і науково-дослідних інститутах. Для таких студентів часто використовувався індивідуальний підхід у навчанні, причому відбір молоді, здібної до творчої діяльності проводився вже навіть на молодших курсах.

Розширення можливостей розвитку системи ВПО дозволило ВНЗ налагоджувати зв'язки зі своїми зарубіжними колегами. Більшість ВНЗ активно використовує ці можливості. По-перше, з метою вивчення досвіду роботи ВНЗ в умовах ринкових відносин; по-друге, з метою налагодження таких зв'язків, які б у перспективі допомогли здійснити інтеграцію української системи вищої освіти в світову освітянську сферу. Варто наголосити, що навіть просте ознайомлення та обмін фахівцями мають велике значення та сприяють взаємозбагаченню та розвитку не тільки ВНЗ цих країн, але й всієї системи вищої освіти.

Західний підхід до організації навчально-освітнього процесу значно відрізняється від вітчизняного. Не тільки співробітники допоміжних підрозділів розуміють, що вони виконують допоміжні функції, але і викладач постійно дбає про те, яка думка про нього складається у студентів, яким він викладає, адже саме вони оцінюють якість його праці. При цьому організація праці викладача та весь навчальний процес налагоджені, чітко визначені обов'язки кожного і відповідальність за їх виконання. Так, при наймі на роботу професора та укладенні контракту до нього висувають дуже високі вимоги. Насамперед, професор зобов'язаний довести, що він спроможний забезпечити належний рівень якості та володіє всім необхідним методичним матеріалом. В українських ВНЗ подібна система тільки налагоджується.

На жаль, досить часто організаційна структура та політика в традиційних університетах є перешкодою на шляху розповсюдження організаційних інновацій. Негнучкість організації освіти в традиційних університетах призводить до того, що інформаційні технології використовуються в навчанні дуже слабо. Це не дозволяє викладачам оцінити ані переваги, ані проблеми комп'ютерного навчання. Опитування викладачів показує, що ті, хто відчуває найбільші переваги нових технологій навчання, ті й стикаються з проблемами їхнього впровадження; і навпаки, ті, хто не відчув переваг нових форм освіти, не відчувають і їхніх труднощів. Відсутність у вищих навчальних закладах відповідної організаційної політики, направленої на підтримку введення в освітній процес нових інформаційних технологій, призводить до того, що культура використання комп'ютерних і комунікаційних технологій у таких закладах дуже низька. У таких випадках викладачі часто стверджують, що їхні курси не можуть бути вдосконалені за допомогою комп'ютерних технологій. Досить часто викладачеві, що наважився використовувати комп'ютер у навчальному процесі, доводиться діяти без будь-якої підтримки. Викладач повинен цілком самостійно вибрати інструментальний засіб, розробити навчальну програму [5,с.43].

Держава сприяє ВНЗ у впровадженні нових інформаційних технологій. Відставання українських ВНЗ в галузі інформаційних технологій, безперечно, вимагає першочергового вирішення даної проблеми, керуючись принципом розумної обережності.

У сучасних умовах розвитку науково-технічного прогресу для світової спільноти найбільш актуальними є процеси глобалізації, що зумовили перехід на нові технології та методики навчання. Інтеграція економік вимагає мобільності кадрів і формування спільного освітнього простору. Проте формування ринку освітніх послуг ще не завершилось. Іншими словами, існують ще країни, які не можуть забезпечити свої потреби в освіті за допомогою власної системи вищої освіти. Наявність ніші на світовому ринку освітніх послуг є

додатковою причиною, що сприяє розвитку вітчизняної освітньої системи і можливостей її інтеграції в світовий ринок освіти.

Висновки. На думку фахівців, міжвузівське об'єднання розширює межі (особливо для невеликого ВНЗ) спілкування сучасного студента, що сприяє підвищенню якості підготовки фахівців. Насправді, критерій якості освіти – це рівень нашої економіки. Отже, за критичний стан економіки, що склався на сьогоднішній день в Україні, зокрема несуть відповідальність і ВНЗ, тому, що основою будь-якої економіки є людські ресурси. Ми повністю поділяємо точку зору д.е.н. Р.М.Нижегородського в тому, що наука і освіта є найважливішими чинниками тривалого та стабільного економічного зростання [4,с.17].

Нові механізми управління та координація елементів сучасної інноваційної діяльності в освіті направлені на те, щоб використання комп'ютерних і телекомунікаційних технологій у освітянській сфері, освоєння технологічних інновацій сприяло, в першу чергу, підвищенню якості освіти, а не лише різкому зростанню кількості споживачів освітніх продуктів і послуг, а також збільшенню пропозиції продуктів і послуг у сфері освіти внаслідок розвитку нових форм і методів навчання, неформальної освіти. Процес інноваційних перетворень у вищій школі підняв статус вищих навчальних закладів, створив нову культуру професійної освіти, яка пропонує сучасні форми навчання, засновані на застосуванні інформаційних технологій.

Перспективи подальших розробок. Зараз, коли вже накопичений деякий досвід роботи в сучасних умовах, настав час узагальнити отриманий досвід і розробити нову концепцію щодо управління елементами сучасної інноваційної освітньої системи. Перші спроби в цьому напрямку вже робляться. На наш погляд, можна виділити такі пріоритети освітньої політики України:

- забезпечення системи вищої освіти висококваліфікованими кадрами, їхня підтримка державою та суспільством;
- створення умов для підвищення рівня кваліфікації викладачів;
- створення умов для підвищення якості загальної та професійної освіти;
- забезпечення державних гарантій доступності якісної освіти;
- управління розвитком освіти на основі розподілу відповідальності між суб'єктами освітньої політики;
- формування ефективних економічних відносин в освіті.

Отже, необхідно скоординувати сумісну діяльність усіх учасників навчального процесу для розв'язання виділеного комплексу завдань. Також необхідно стимулювати, в першу чергу, ті форми інноваційної діяльності, які в найближчій перспективі забезпечать студентам умови для ранньої орієнтації на конкретну висококваліфіковану професійну діяльність, відсутність тривалої стадії післявузівської адаптації, а також гарантований високий матеріальний рівень і чіткі перспективи професійного зростання для найбільш талановитих і професійно мотивованих випускників ВНЗ.

Знання, інформація і технології – це фундамент, на якому створюють свій потенціал конкурентоспроможні ВНЗ.

Література

1. Загорский В.С. Особенности применения инструментов льготного налогообложения для стимулирования инноваций / В.С. Загорский, Ю.Б. Иванов, А.С. Иванченко // Финансы Украины. – 2008. – №3. – С. 9-12.
2. Болонський процес загальмував. Коментарі. – 10 (164) 20 березня 2009. – 29 с.
3. Российская газета. №60 (4884) 8 апреля 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rg.ru>.
4. Нижегородцев Р.М. Национальная инновационная стратегия: мировой опыт и наши проблемы / Р.М. Нижегородцев // Інновації: проблеми науки та практики. – 2007. – С. 11-17.
5. Преподавание в сети Интернет: [учеб. пособ.]. – М.: Высшая школа, 2003. – 792 с.